

Louise Brunette, Georges Bastin, Isabelle Hemlin, Heather Clarke (eds.)

The Critical Link 3 Interpreters in the Community

*(Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing
Company, 2003. 255 pp.)*

Jantsits Ágnes

A Benjamins Translation Library 46. köteteként megjelenő válogatás a közösségi tolmácsok harmadik nemzetközi konferenciájának anyagát tartalmazza, amelyet 2001 májusában tartottak Montréalban (Selected Papers from the Third International Conference on Interpreting in Legal, Health and Social Service Setting Montréal. Québec, Canada 22–26 May 2001). A konferenciasorozat címe angolul „critical link” (kritikus kapcsolat, láncszem), míg franciául: „un maillon essentiel” (lényeges láncszem). A recenzió írója a francia változat mellett dönt, mert megítélése szerint a tolmács valóban *lényeges láncszem*.

A konferenciasorozat célja a szociális területen dolgozó, úgynevezett közösségi tolmácsok közötti tapasztalatcsere és együttműködés erősítése, hálózatuk kiépítése, szakmai elismertetésük. A hálózattal kapcsolatos információk megtalálhatók a www.criticallink.org weboldalon.

Az első kongresszust 1995-ben, Genfben tartották, a közösségi tolmácsok akkor léptek ki a nemzetközi szintérre, céljuk a helyzet felmérése volt. A másodikon (Vancouver, 1998) a résztvevők tudatosították a szakma valós helyzetét, és körvonalazták a szakmai szervezkedés és képzés lehetőségeit. A harmadikon (Montreal, 2001), amely *A szakma komplexitása* alcímet viselte, nyugtázhatták megerősödésüket, szakosodásukat, és hogy más szakmákhoz hasonlóan egyre erőteljesebben hallatják hangjukat.

Jelen könyv a harmadik konferencia tematikai és földrajzi változatosságot tükröző előadásainak egynegyedét gyűjtötte össze, 21 előadást. A szerkesztők a konferencia társelnökei és szervezői, akik angol és francia nyelvű előszóval és bevezetővel látták el a kiadványt. A konferencián több mint húsz ország négyszáz résztvevője előtt tolmácsok, jeltolmácsok, képzési szakemberek, kutatók és munkáltatók vitatkoztak erről a korántsem egyszerű szakmáról. A jobb megértést angol–francia szinkrontolmácsok segítették.

Az előadásokat angol és francia nyelvű összefoglaló előzi meg, a könyvet részletes bibliográfia (az idézett művek jegyzéke) és index zárja. A kötetben szereplő 21 előadás közül 19 angolul, 2 franciául hangzott el. A könyv öt fő része az alábbi öt témakört öleli fel.

1. Az elmélettől a gyakorlatig

Claudia Angelelli (USA) különböző háttérrel rendelkező kanadai, amerikai és mexikói bírósági és egészségügyi tolmácsokat kért meg arra, hogy értékeljék szerepüket, ill. a tolmács láthatóságát (visibility). Azt vizsgálta, hogy a tolmács hogyan helyezkedik el a kommunikációban résztvevő többi félhez képest, hatással van-e a bizalom légkörének kialakítására, az érzelmek és a kultúrák közötti közvetítésre, és a beszélgetés irányítására. Megállapítása szerint a tolmács nem láthatatlan, személytelen hangdoboz, hanem határozott személyiséggel rendelkező, az eszmecserében ténylegesen résztvevő fél. *Hanneke Bot* (Hollandia) mentálhigiéniai környezetben vizsgálta a tolmácsok aktív részvé-

telét, és hasonló eredményre jut. Megállapítja, hogy a pszichiáter és a páciens mellé a tolmács harmadik (közvetítő) félként lép be, de nem szükségszerű, hogy a szakmai etika szerinti semlegességét ilyen körülmények között is megőrizze. *Lynne Eighinger* és *Ben Karlin* (USA) jeltolmácsokon keresztül újszerűen tárgyalja a kommunikációban kialakuló, feminista-relációs (F-R) kapcsolatrendszernek nevezett közelítést.

2. A tolmács és a többiek: kompromisszum és együttműködés

Danielle-Claude Bélanger (Kanada) empirikus kutatásában jeltolmács közreműködésével zajló kommunikációt elemez. Nem fogadja el, hogy a kommunikáció lineáris folyamat, a tolmácsolás még kevésbé az, minthogy interakció formájában valósul meg. *Bernd Meyer* (Németország) et al. az orvos, páciense és spontán tolmácsa közötti viszonyt elemzi tolmácsolási, nyelvészeti és szociológiai szempontból. Az interdiszciplináris közelítés segíti a nyelv többdimenziós voltának és funkcióinak megértését az orvos-páciens közötti közvetített kommunikációban. Az előadás egy nagyobb kutatási projekt része, amely a kórházi tolmácsolással foglalkozik. *Helen Tebble* (Ausztrália) előadása is az orvosok és orvosi tolmácsok együttműködését tárgyalja, mégpedig egy széles körű képzési program kapcsán, amelynek segítségével az orvosokat arra készítik fel, hogyan dolgozzanak hatékonyan tolmácsok közbeiktatásával. Az elkészült oktatási anyag videokazettát és kézikönyvet tartalmaz.

3. Tolmácsképzés: új realitások, új szükségletek, új kihívások

Maria-Paz Beltran Avery (USA) részletesen beszámol arról, hogyan dolgozták ki Massachusetts államban az orvosi tolmácsok alkalmasságát és egészségügyi alapismereteit mérő eszközt. Az alkalmassági vizsga anyagát a Massachusetts állam Orvosi Tolmácsegyesületének vizgabizottsága állította össze. A rendszer a következő modulokból áll: nyelvtudás, egészségügyi alapfogalmak és terminológia ismerete, tolmácsolási gyakorlat, etikai és kulturális témák.

Friedel Dubslaff és *Bodil Martinsen* (Dánia) a menekültek és a bevándorlók körében, kisebbségi nyelveken végzett közösségi tolmácsolás dániai gyakorlatát mutatja be az Aarhus School of Business felmérése alapján. A felmérés során nyilvánvalóvá vált, hogy a tolmácsok képzésére önmagában nem elegendő, a piaci feltételek és a szervezeti keretek javítása is szükséges. *Marco A. Fiola* (Québec, Kanada) az őslakosság soraiból kikerülő tolmácsok képzése, és az ebből levonható, mások számára is érdekes tanulságokat tárgyalja. A helyzet azok számára általánosítható, akik kevesek által beszélt, nem írott nyelveket használnak és oktatnak. A nehézségeket tetőzi, ha a két nyelv között jelentős a kulturális különbség. *Melanie Oda* és *Donna Joyette* (Kanada) tanfolyamot állított össze olyan közösségi tolmácsok részére, akiknek nem mindennapi közegben kell dolgozniuk, pl. a házastársi erőszak elkövetői számára szervezett 16 hetes pszichoedukációs felkészítésen.

Jane Straker és *Helen Watts* (Egyesült Királyság) a menekültek köréből érkezők tolmácsá történő képzésének lépéseit mutatja be. A vizsgálat és a képzési projekt egy egyetem és egy menekültekkel foglalkozó civil szervezet közös munkája. *Carmen Valero Garcés* (Alcalá Egyetem, Spanyolország) a spanyolországi közösségi tolmácsok és fordítók aktuális kérdéseit és kihívásait tárja elénk. Megállapítja, hogy a 90-es évek elejétől tapasztalható tömeges bevándorlás politikai, kulturális és szociális változásokat idézett elő az egész társadalomban. Egyre nagyobb szükség van nyelvi közvetítőkre, akik vagy hivatásos szakemberek, vagy civil szervezetek önkéntesei. A munka nagyját az

önkéntesek látják el, akik azonban többnyire semmilyen képzésben sem részesültek. A tolmácsoló intézmények, egy kivétellel (Universidad de Alcalá) alig foglalkoznak a közösségi tolmácsok és fordítók képzésével, de a legkeresettebb kisebbségi nyelvek oktatásával sem.

4. A jogrend és a bírósági tolmácsok szerepe: kettős dilemma

Yvonne Fowler (Egyesült Királyság) a tolmács közvetítéssel felvett rendőrségi (és bírósági) tanúvallomások kapcsán a brit tanúkikérdezés módszereit és annak eredményeit is elemzi. Bizonyítani kívánja, hogy a kikérdezési módszertől is függ a tanúvallomás, és a tolmács munkájának etikai, nyelvi és gyakorlati következményei vannak. A szerző hosszú időn át figyelte a tolmácsoló rendőrségi gyakorlatát, a tanúvallomást felvevő rendőrök magatartását, és azt, hogyan oszlanak meg a szerepek és a felelőségek.

Zubaidah Ibrahim és *Roger T. Bell* (Malajzia) az évszázados hagyományokkal bíró malajziai bírósági tolmácsolás gyakorlatát és a tolmácsok helyzetét vizsgálta 1998-tól pár éven át. A bírósági tolmácsok teljes munkaidőben foglalkoztatott állami alkalmazottak, a tolmácsolás mellett az angol nyelvű bírósági hivatali munkát is el kell látniuk. Megállapították, hogy a tolmácsolás hiánya (főleg kínai) miatt (is) jelentősen nő az elhúzódo, nem tárgyalt ügyek száma. A tolmácsokra sok kötelesség és nagy felelősség hárul, fizetésük alacsony, munkájuk nem vonzó, egyes politikusok szerint nincs is rájuk szükség. Nincs megfelelő képzésük, alig van előrelépési lehetőség, a munkafeltételek nem irigylésre méltóak, sokan elhagyják a pályát. A helyzet részben az ország nyelvpolitikája miatt alakult így, 1990-től ugyanis a nemzeti nyelvet (maláj) kell használni a bíróság előtt, az angolt csak külön engedéllyel lehet. Három nagy (22 milliós) nyelvi csoport viszont nem beszéli jól a malajt: az indiai és kínai anyanyelvűek, a vendégmunkások csoportjai (kínaiak, bengáliaiak, indonézok, thaiak, stb.) és a megbecsülhetetlen számú egyéb külföldiek, a jorubától az üzbégig. Peres ügyeikhez pedig tolmácsra van szükség. A megoldást a munkafeltételek javítása, a nagyobb szakmai megbecsülés, a képzés és a jobb tervezés jelentené.

Bente Jakobsen (Dánia) a bírósági tolmácsolás pragmatizmusát hangsúlyozza egy tanulmány kapcsán; azt vizsgálták, hogy a tolmácsok miért és mivel egészítik ki a bíróság előtt tett vallomásokat. Két hipotézist állított fel: 1. a dán tolmácsok szeretnék, ha az üzenet címzettje tökéletesen megértené a feladó szavait, 2. ezért a célnyelvi szöveghez több különböző kiegészítő magyarázatot fűznek. Ennek ellenőrzésére a kiegészítéseket elemezték és osztályozták, aszerint, hogy milyen hatása volt a forrásnyelvi szemantikai és pragmatikai tartalomra. *Edith Vilela Biasi* (Venezuela) a bírósági tolmácsokat szociális szereplőnek tekinti. Minthogy Venezuelában nincs külön képzés és szabályzat a bírósági tolmácsok számára, a hites tolmácsoknak kell ellátniuk ezt a feladatot, amely egyszerre kommunikációs és szociális. A képzésre és szakmai útmutatóra nagy szükség van, általa növekedhet a társadalmi megbecsülés is.

5. Komplex szakma, szakmai komplexitás

Ineke Crezee (Új-Zéland) az egészségügyben, a bevándorlókkal dolgozó tolmácsoknak a kulturális különbségekből adódó problémáit tárja fel. Az egészségügyben folyó tolmácsolás vezetett el az első új-zélandi kórházakban működő egészségügyi tolmácsszolgálatok és az egészségügyi tolmácsképzés felállításához. *Sarah Bowen* és *Joseph M. Kaufert* (Kanada) felemeli hangját az ellen, hogy az egészségügyi ellátásban jelentkező többletköltségeket – költséghatékonyság címén – az egészségügyi tolmácsok kiiktatásával farag-

ják le. *Terry Cheshner et al.* (FIT Ausztrália) a közösségi tolmácsok munkáját a tolmácsok szemszögéből tekinti át egy nemzetközi felmérés alapján, amelynek az eredményei finoman árnyalják a képet, a munkafeltételeket, a státuszt, a képzést, és a megbízókat illetően.

Ann Corsellis (Egyesült Királyság) *et al.* az Európai Unió Grotius programját mutatják be, amelynek célja a jogi tolmácsolás és fordítás normáinak harmonizálása. Az európai határok lebontása, a szabad munkavállalás és lakhelyválasztás folytán nő az idegenek száma. A tagállamok között erősödik a bel- és igazságügyi együttműködés, polgárjogi és bűnügyi területen szükségessé vált a jogi fordítás és tolmácsolás ekvivalenciáinak kialakítása. Az ekvivalencia nem jelenti azt, hogy mindenütt minden egyforma legyen, de fontos, hogy az elvek és a célok közösek legyenek. Az EU kétéves projektje célul tűzte ki az igazságügyben dolgozó tolmácsok és fordítók kiválasztásának, képzésének és vizsgáztatásának normáit, etikai és erkölcsi kódexét, a jogszolgáltatókkal való együttműködés szabályait. Hat intézmény működött közre a projektben (Belgiumból három, Dániából, Spanyolországból és az Egyesült Királyságból egy-egy). A résztvevő intézmények már gyakorlatot szereztek ezen a téren. Megállapításaik: (1) a jogi tolmácsolást és fordítást külön szakmaként kell elismer(tet)ni; (2) bár a tagállamok jogrendje és gyakorlata eltér, szükséges minimális közös célokat megszabni; (3) hiányoznak a források, és a döntéshozók nem szívesen fordítanak jelentős összegeket a – szintük perifériális – jogi tolmácsolásra és fordításra; (4) a hozzáállás megváltoztatására világos beszédre, összehangolt működésre és rugalmasságra van szükség.

Ajánlások: kétszintű képzésre van szükség, az első szint az azonnali szükségletek kielégítését szolgálja, a második a mesterszint (MA) lenne, ahogy ez Spanyolországban és Dániában már megvalósult. Képzett oktatókra van szükség, akik tapasztalt jogi tolmácsok és fordítók. Ki kell dolgozni a legfontosabb tananyagokat. A képzés finanszírozása csak állami támogatással oldható meg. Az ismeretek és képességek értékeléséhez egységes és összevethető normák felállítására van szükség.

Ehhez nagy segítség az 1996-ban, Nagy-Britanniában a tolmácsok és fordítók számára kidolgozott *National Language Standards*, amely a jogi nyelvre vonatkozó részt is tartalmaz. Ez az alapja a közös értékelési rendszernek, de ennél magasabbra helyezik a mércét. A jogi tolmácsokat és fordítókat szakmai jegyzékben kell feltüntetni, melynek részét képezi a szakmai, etikai és erkölcsi kódex. Az ajánlások a tagállamok részére jó alapot nyújtanak a belső szabályozáshoz, és minimális átalakítással egészségügyi és szociális területekre is alkalmazhatók.

Végül *Roy Thomas* azokról a tolmácsokról szól, akik konfliktusövezetekben dolgoznak, súlyos veszélynek vannak kitéve, és nem illeti meg őket különösebb védelem. A tanúvédelem mintájára, tolmácsvédelemre is szükség van. A kongresszuson egyperces néma felállással adóztak azok emlékének, akik konfliktusövezetben, hivatásuk gyakorlása közben megsebesültek vagy életüket veszítették.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a közösségi tolmácsok aktív szociális szerepet vállalnak, munkájuk összetett. Mindennap szembekerülnek a nyelvek természetes összetettségével, a kultúrák és az értékek közötti jelentős különbségekkel. Magas velük szemben az elvárás, a díjazás azonban nem mindig az. A teljes képzési programok ritkák, ezért nagyon fontos az önképzés. Fontos, hogy Magyarországon is hírt kaphatunk erről a szakmai hálózatról, a közösségi tolmácsok gondjairól, amelyek nem sokban különböznek a magyar kollégáikétól. A magyarországi tolmácsok jelentős része ugyanis ilyen feladatokat lát el, csak az elnevezés még nem nyert polgárjogot.

Végezetül még egy terminológiai érdekességet kell jeleznünk, angolul a *community interpreter* (közösségi tolmács) az elfogadott elnevezés, míg franciául az *interprète en milieu social* (kb. szociális területen dolgozó tolmács) a használatos.